

SECCIÓ DE SENDERS

AE TALAIA

PORTS DE BESEIT

**VALL-DE-ROURES – ARNES – HORTA DE SANT JOAN
RIU DELS ESTRETS**

17 i 18 de novembre de 2007

HORARI PREVIST

Dissabte, 17 de novembre

Sortida de la Plaça de l'Estació de Vilanova i la Geltrú.	7.30	h
Gandesa. Esmorzar (Hotel Piqué).	9.30	h
	10.30	h
Arnes. Visita.	11.15	h
	11.45	h
Vall-de-Roures. Visita i dinar.	12.00	h
	16.30	h
Horta de Sant Joan. Visita, sopar, dormir (Fonda Miralles).	17.00	h

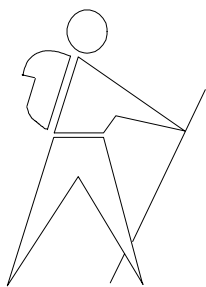
Diumenge, 18 de novembre

Horta de Sant Joan. Sortida cap a Arnes	8.00	h
Arnes. Excursió al riu de les Valls, la Ballestera i el riu dels Estrets	8.30	h
Retorn a Horta de sant Joan	13.45	h
Horta de Sant Joan. Dinar (Fonda Miralles)	14.15	h
Sortida cap a Vilanova	17.00	h
Vilanova i la Geltrú.	20.00	h

Notes.-

****** Aquesta vegada els horaris només són una primera aproximació. Això significa que és possible que es modifiquin.

Hi ha algunes coses que no estan del tot lligades per la qual cosa s'hauran d'anar decidint sobre la marxa i, per això, cal la col·laboració de tothom. Tingueu en compte (ja s'ha dit d'altres vegades) que la Talaia no és una agència que organitza viatges; som una colla de gent que ens autoorganitzem i tots som responsables de com vagin les coses.

SECCIÓ DE SENDERS

AE TALAIA

PORTS DE BESEIT

ARNES – RIU DE LES VALLS – COLL DE LA FERRERA
RIU DELS ESTRETS – ARNES

18 de novembre de 2007

DESCRIPCIÓ DE L'ETAPA

Horari Parcial	Horari Total	Quilometratge
0:00	0:00	0,00

Sortim d'Arnes per la pista asfaltada que comença a l'ajuntament en direcció als Estrets, seguirem les senyals de l'Estel blau.

0:30	0:30	2,00
------	------	------

Bifurcació; prenem la primera pista de terra important que trobem a la nostra dreta. Cruïlla; girem a la dreta seguint per pista de terra en direcció a Beseit segons el senyal indicador.

0:08	0:38	2,53
------	------	------

Bifurcació; girem a la dreta per un senderol. Aviat trobarem que s'ha fet un tallafoc i que aquesta part del recorregut es una catifa de branques de pi. A la mateixa alçada, a la dreta, veurem les runes d'un corral i a l'esquerra un pou de calç.

0:06	0:44	2,95
------	------	------

Bifurcació; seguim per la dreta. Arribats en un collet seguim pel senderol de la dreta.

0:21	1:05	4,45
------	------	------

Troblem una pista que seguim per la dreta en la direcció que portàvem.

0:05	1:10	4,74
------	------	------

Bifurcació; seguim la pista per la dreta. Més endavant, a la dreta, es deixa un senderol; també a la dreta es veu un mas i una bassa amb poca aigua i amb un petit canyar.

0:05 1:15 5,12

Poc abans d'arribar a la pista asfaltada, quan comença a fer baixada, girem a l'esquerra per un senderol. A pocs metres tenim una bifurcació, seguim recte en la direcció que portàvem i, poc després, trobem un altra bifurcació que seguim per l'esquerra. Més endavant, a la dreta, veiem una bassa amb molt poca aigua.

Troblem una pista que seguim en la direcció que portàvem. Sortim de la pista per l'esquerra, seguint per un corriol paral·lel a la pista.

A la dreta es deixa el Mas de la Creu. Sortim del corriol per la dreta i fem cap a un camp d'ametllers que vorejarem per la seva esquerra. Sortim del camp d'ametllers per un corriol a l'esquerra i, passat una mena de torrent, tornem al camp d'ametllers; el vorejarem seguint la direcció que portàvem i continuem per una pista que puja.

Bifurcació; seguim per la dreta passant pel mig d'una zona boscosa.

0:18 1:33 6,25

Troblem les runes de Mas d'en Colet, que vorejarem tot deixant-lo a la dreta i passant a frec de la paret. El corriol segueix per la zona boscosa.

0:05 1:38 6,53

Just abans d'arribar al riuet de les Valls hi ha una cruïlla de camins i una zona mes ample que aprofitem per fer un reagrupament.

0:10 1:48 **REAGRUPAMENT**

Segons hem arribat girem a l'esquerra i seguim pel senderol que puja, el remuntem i seguim paral·lels al riuet sense veure'l perquè ens l'amaga la vegetació; anirem trobant senyals de PR.

0:10 1:58 7,15

Quan desapareix la vegetació entrem en un paisatge semblant als Estrets d'Arnes. Passarem per sota de la Roca Grossa.

0:16 2:14 8,10

Quan el riuet es fa mes ample veurem a la dreta las runes del Mas Botzut i un paisatge molt *que maco*.

Passem una estona per la llera del riuet, sortim en una bifurcació seguint per l'esquerra.

0:04 2:18 8,33

Arribem a l'idíl·lic prat i les runes del Mas de les Valls, que aprofitem per fer un reagrupament per contemplar-lo i poder fer fotos. A partir d'aquí i fins nou avis no trobarem els senyals de l'estel blau.

0:10 2:28 **REAGRUPAMENT**

Segons hem arribat girem a l'esquerra, deixant les runes del mas a la dreta. Seguim per un corriol

enmig del bosc, que va pujant paral·lel al torrent que travessarem a gual.

A la dreta deixem una fita.

0:22	2:50	9,77
------	------	------

Coll de la Ferrera (722 m) amb una ampla esplanada. És el punt més alt del nostre recorregut. Sortim per la pista de la dreta fent la baixada ombrívola i freda.

0:10	3:00	10,23
------	------	-------

A la dreta es deixen les runes de Mas Pradets. El camí fa una ziga-zaga esquerra i dreta.

0:05	3:05	10,77
------	------	-------

Coll de les Saleretes (683 m). Continuem per la pista; al fons veiem les Roques d'en Benet. Seguim baixant per la pista.

0:17	3:22	12,09
------	------	-------

Quan la pista gira a l'esquerra hi ha una petita represa i un bonic estany del riu dels Estrets, aprofitem per fer un reagrupament

0:10	3.32	REAGRUPAMENT
------	------	---------------------

Aquet punt pot ser perdedor, cal situar-se a l'arribada i abans de trepitjar la represa girem a l'esquerra per un camí una mica amagat que es el PR-C-185. El camí va paral·lel al riu dels Estrets que tenim a la dreta passant per sobre la canonada que porta l'aigua al poble d'Arnes.

Quan deixem la canonada, el camí queda vorejat de xiprers per l'esquerra; també, a l'esquerra, es deixa una gran roca que permet fer bivac sota seu.

0:25	3:57	13,83
------	------	-------

Bifurcació; girem a la dreta i travessem el riu per una palanca amb un cable per agafar-se i girem a l'esquerra. A partir d'aquet lloc tornem a veure els senyals de l'estel blau que ens indicaran el recorregut fins el final de l'etapa.

Ací comença el bonic paratge conegut com Els Estrets d'Arnes.

0:24	4:21	15,46
------	------	-------

Quan s'han acabat Els Estrets hi ha un senyal fet amb dos posts i amb la forma d'un rapinyaire que diu "Reserva del Port d'Arnes"

Després d'aquest senyal hi ha una bifurcació; girem a l'esquerra per un senderol. En un prat veiem un pi amb senyal de PR i a la dreta una grossa alzina.

Bifurcació; girem a l'esquerra i baixem; travessem el riu a gual i girem a la dreta per la llera. Sortim per un corriol a l'esquerra girant a la dreta i seguint el camí paral·lel al riu.

Bifurcació; seguim recte.

Bifurcació; seguim recte.

Travessem un “prat” de pedres de riu, seguim recte per la pista. A mitja pujada, cap la dreta seguim un corriol; quan trobem un camp d’ametllers girem a la dreta seguint per una pista asfaltada.

0:12 4:33 16,23

Aquet punt es perdedor. Quan s’acaba el camp de ametllers i comença el camp d’oliveres, a la dreta hi ha una pila de troncs i un senyal de “Espai Netejat”; cal girar a l’esquerra per un camí terrós, que comença amb un curt marge de pedra seca i en acabar hi ha un petit safareig.

Deixem a l’esquerra una petita teulada.

Deixem a l’esquerra una cantonada de pedra seca i dos pins grans a la dreta. **Aquet punt es perdedor**, quan el camí gira a l’esquerra a la dreta hi ha una grossa pedra amb un estel blau; girem a la dreta per un corriol bastant dret, cal seguir els estels blaus.

Després de la pujada i la seva baixada, passem per un camí amb força herba que sembla el camp del Barça.

0:10 4:43 16,91

Voregem les runes del Mas Nou, que el queda a l’esquerra.

Cruïlla; seguim recte trobant la pista de sortida.

Bifurcació; seguim recte.

0:03 4:46 17:16

Bifurcació; seguim recte per la pista asfaltada direcció a Arnes.

0:30 5:16 19,16

Arribem a Arnes. Sota l’ajuntament donem per acabada l’etapa d’avui.

Descripció i fotografies Josep Maria Sánchez (10/11/2007)

ELS PORT DE BESEIT

Situació geogràfica

El massís dels Ports és el límit entre les comarques del Baix Ebre i Montsià a l'est, la Terra Alta al nord, el Matarranya a l'oest i el Baix Maestrat al sud. Els Ports han estat el punt de confluència dels regnes d'Aragó i València i el Principat de Catalunya.

Els termes municipals que es reparteixen el massís són La Sènia i el Mas de Barberans al Montsià; Roquetes, Tortosa, Alfara de Carles i Paüls al Baix Ebre; Beseit, Vall-de-roures i Penya-roja al Matarranya; i la Pobla de Benifassà al Baix Maestrat.

Els Ports es desenvolupen en direcció nord-est – sud-oest perllongant-se per les comarques veïnes de Castelló i Terol cap als Ports de Morella (contraforts orientals del sistema Ibèric) i les serralades litorals catalanes. Pel nord, els Ports, perdent altura progressivament, enllacen amb les serres de Pàndols i de Cavalls a la Terra alta, i les altres serralades litorals catalanes.

El massís dels Ports

Els Ports formen un sistema muntanyós enquadrat entre el sector més meridional de les serralades costaneres catalanes i el més oriental de la Serralada Ibèrica. Estan constituïts per materials mesozoics aixecats en el plegament alpi, que s'alineen de nord-est a sud-oest amb un volum força considerable de 390 km i amb una alçada màxima de 1447 m al cim de Caro, que s'enlaira bruscament per damunt de les planes litorals de la zona sud-est, del Baix Ebre i Montsià a causa d'un sistema de falles paral·leles i esglaonades de 1200 m de salt i, amb un caient més suau en el sector nord-oest, de les comarques de la Terra Alta i Matarranya situades al marge de la depressió de l'Ebre.

Geològicament sobresurten en l'estructura i configuració morfològica del massís: el front de conglomerats septentrional abocat cap a la depressió de l'Ebre (el Periganyol, les Roques de Benet, Sant Salvador, ...); el sector nord-est de les valls d'Alfara i Paüls amb una estructura recargolada però amb unes formes més obertes; i al sud del massís, les formacions més trencades que constitueixen un seguit de moles (les moles de Catí, Castellona, Boix, ...) i espadats, barrancs o gúbies profundes i valls tancades (la Fou, la Vall, les gúbies del Parrissal, el Regatxol, ...) coronades per les figures ruïniformes (del racó dels Capellans, el Catinell, ...) de les dolomies treballades per l'erosió.

La naturalesa calcària del terreny i la xarxa càrstica de què destaquen conegudes coves i avencs (avencs dels Mamelots, cova Conill, ...) fan que l'aigua s'infiltri en el cor del rocam. Això determina que en superfície els corrents de l'aigua permanent siguin poc importants, només sorgeixen en el vessant interior, on el relleu és menys escarpat i les conques dels rius (Matarranya, Algars, ...) són més grans, per contra en el vessant marítim els barrancs resten secs tot l'any en general, amb l'excepció de quan es produeixen fortes pluges tempestuoses, i d'alguns trams inferiors on hi ha el major nombre de fonts, surgències i dels fenòmens coneguts aquí com a bufadors (la Caramella, el Toscar i els Ullals, la font de Sant Roc, ...) i la circulació és intermitent.

Hidrografia

El riu Matarranya, afluent de l'Ebre, és el més important de tot el Port. Neix al Prat d'En Rubera, terme municipal de la Sénia, fent la seva infantesa com a company dels grans Tossals d'En Cervera (1347 m.), de l'Embaila (1244 m.) i de Mont Negrell (1344 m.), segueix pel barranc de la Coscollosa, rep també aigües des de Millers i barranc de Capatx i s'obre pas per immenses parets de roca i els fantàstics monòlits que donen lloc a les meravelloses Gúbies del Parrissal. El seu cabal més tard s'enriqueix de gairebé totes les aigües del Port, ja que en són afluents els rius Pena, Ulldemó i Algars.

El riu Pena neix a l'aiguavessant oest del Tossal dels Tres Reis i rep aigües del vessant est del Tossal d'en Canader. Juntament amb les aigües del riu Racó d'En Patorrat, nodreix el Pantà de la Pena. El riu Racó d'En Patorrat neix al Rafalgarí, Pinar Pla a l'est del Tossal dels Tres Reis i també rep aigües del Coll de Manado i els aiguavessants occidentals del Rafalgarí i Boixet.

El riu Ulldemó neix al barranc de Regatxol i rep aigües des de la Vall del Mascar, parets nord del Marturi, aiguavessants sud de la Mola de Catí i de la Mola de Maclac.

El riu Algars neix al vessant nord de la Mola de Catí, al barranc de la Paridora. Rep aigües des de Llinars, Terranyes i del complex Moletes de Venanci, Mola de Maclac. El barranc de la Paridora és imponent i feréstec en extrem.

El riu dels Estrets, afluent de l'Ebre, neix al vessant nord de l'Espina, augmenta el cabal mitjançant el riu d'En Piquer, vessants nord de la Muntanyola, barranc de Salt, des de la Gronsa i del complex Vacarissal, Punta de l'Aigua, Montsagre d'Horta i Tossal d'En Grilló (piló) en els seus aiguavessants nord.

Amb això queda totalment format el drenatge oest – nord – nord-est, amb fantàstiques valls esglaonades per al conreu i masos fermes i acollidors (avui tot erm i abandonat) i engorjats infranquejables.

Als aiguavessants meridional, d'una verticalitat esglaonada on la carena posseeix les màximes altures del Massís dels Ports, els barrancs i torrents no ofereixen cabals importants, però cal anomenar els barrancs Vall d'En Bages, Fonts, Vall de la Conca, Vall Figuera, la Caramella i Covalta, al Racó d'Aigua Donzella.

Al sud-oest de la serralada hi ha el riu Sénia; neix al barranc de la Fou, rep aigües del complex Plans,

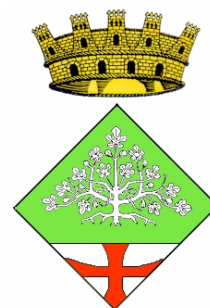
Mola del Boix, les Mirandes, el Retaule, Vall Canera, Mont Negrell, Embaila, Tossal d'En Cervera, Fredes, Cantaperdius i Montgó.

A la perifèria del massís hi ha el barranc de la Tenalla, i de la Pobla, afluents del Sénia on, a la confluència, construeixen actualment el Pantà d'Uldecona.

Al sud ens queden els barrancs de Vall de Bous, Gotellera, Vall i Lloret, com a més importants, però amb un cabal molt migrat, si bé les seves conques són prou receptores.

HORTA DE SANT JOAN

El municipi d'Horta de Sant Joan, d'una extensió de 119,22 km², és situat al sector meridional de la comarca de la Terra Alta, entre les comarques del Baix Ebre (est) i del Matarranya (oest), la qual pertany administrativament a l'Aragó. El terme limita a l'est amb les terres de Prat de Comte i Paüls (Baix Ebre), al sud-est amb el terme d'Alfara de Carles (Baix Ebre), al sud-oest amb el municipi d'Arnes, a l'oest amb les terres de Lledó d'Algars i Arenys de Lledó, tots dos municipis de la comarca del Matarranya, i el sector septentrional limita amb Caseres i Bot.

La vila d'Horta de Sant Joan (542 m) és aturonada a dos quilòmetres a la dreta del riu d'Algars. De l'urbanisme de la població destaca la Plaça Major, on hi ha la casa de la vila, magnífic edifici renaixentista, amb arcades de mig punt a la part baixa, com en altres edificis del nucli antic, finestrals sobre una cornisa al primer pis i un segon amb una galeria amb finestres de mig punt molt seguides. Dels altres carrers destaca el de l'Hospital, amb un portal de mig punt d'entrada a la vila, i també els de Botera, de Cavallers, de la Comanda i del Bonaire. Hom pot esmentar també el raval de la Creu i el del Mur.

L'església parroquial de Sant Joan Baptista, situada a la part baixa de la vila, es construí en època gòtica, té un bell absis poligonal, cobert amb volta de creueria, les cares del qual són perforades per finestrals biferats amb traceries ogivals. Hom destaca a la vila la Casa Membrado o del Delme i la de l'Hospital, la capella de la Mare de Déu dels Desemparats, la capella de Santa Anna de la qual resten vestigis al costat de la muralla i la de la Mare de Déu de la Mercè que es troba a la pujada del Castell. La capella del Sagrat Cor desaparegué durant la guerra civil.

Convent de Sant Salvador

Al peu de la muntanya de Santa Bàrbara, a dos quilòmetres del poble, hi ha el Convent de la Mare de Déu dels Àngels, ara més conegut com Convent de Sant Salvador d'Horta.

El 1985 el conjunt de muntanya i Convent van ser declarats Monument històrico-artístic. La fundació de l'església es remunta al temps dels templers i el conjunt està constituït per un grup d'edificis de cronologies diverses (XIII-XVII) disposats al voltant d'un claustre renaixentista. La part principal és l'església, construïda el segle XIII, durant el domini templer. Té una sola nau coberta d'una armadura de cabirons i teula que descansa sobre arcs de diafragma i la capçalera forma un absis semicircular cobert de volta nervada tardoromànica.

Ja en domini hospitaler al segle XIV, la nau va ser prolongada amb un cor elevat, una galilea porticada i es va obrir l'actual porta principal, d'espectacular estructura aixamfranada i contorn ogival. Està decorada per dotze arquivoltes amb les corresponents columnetes i capitells de temàtica floral.

Sota els arcs de la galilea hi ha diversos sarcòfags, un d'ells clavat a la dreta de la porta i decorat amb escuts relacionats amb el gremi de constructors. És probable que hagués contingut les restes de Bernat d'Alguaire, mestre picapedrer, fill d'Horta, que va projectar i dirigir l'obra de la catedral de Tortosa. El convent va estar habitat per una important comunitat franciscana i durant el segle XVI hi feu estada durant 12 anys Fra Salvador, que va obrar grans miracles i ara és conegut i venerat com Sant Salvador d'Horta. Actualment el Convent és lloc de culte i peregrinatge, i en els darrers anys han estat restaurats els dos altars barrocs, així com les dependències que acullen les sales d'exposicions.

Lo Parot

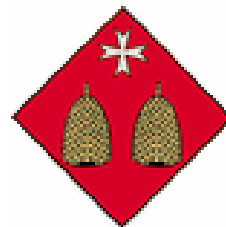
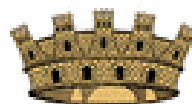
Molt a prop d'Horta de Sant Joan viu el pare de totes les oliveres, una apreciació dels vilatans de la contrada que el denominen lo Parot. La seva soca supera els 2000 anys d'edat. El trobareu a un brançal per sota de la carretera que ve de Gandesa, i a uns 600 m. abans d'arribar a la població. Des de Lo Parot es contempla un magnífic panorama, amb l'absis romànic-gòtic de l'església parroquial a la dreta i a l'esquerra el convent de la Mare de Déu dels Àngels o de Sant Salvador al peu de la punxaguda muntanya de Santa Bàrbara.

Encara que de capçada molt minsa, 8 m d'alçària i 9 m de diàmetre, realment espectacular és el volt del canó, que té 7,45 m però més de 15 m de volt de soca, magnitud que no creiem superada per cap altra olivera, ni de Catalunya ni de l'Estat. No seria estrany, a més, que sigui l'arbre més antic de tota la Península.

Va ser declarat arbre monumental per l'ordre del DARP de 8 de febrer de 1990 (DOGC 1262 de 2/3/90).

ARNES

El municipi d'Arnes és situat a l'extrem meridional de la Terra Alta, al sector comprès entre les comarques del Matarranya i del Baix Ebre. D'una extensió de 42,53 km², limita a l'est amb Horta de Sant Joan, al sud amb Alfara de Carles (Baix Ebre) i a l'oest amb els termes de la comarca del Matarranya de Vall-de-roures i Cretes, i amb el terme de Lledó d'Algars, al nord-oest.

La vila d'Arnes, a 508 m d'altitud, és situada a la part de tramuntana del terme, en un turonet prop del riu d'Algars. La població va créixer força durant la segona meitat del segle dinou, ja que segons Madoz hi havia només 186 cases distribuïdes en 7 carrers i una plaça i, a la primeria de segle, explica Morera que a la vila hi havia 308 edificis agrupats en 23 carrers i menciona, a més, el raval de Sant Marc, a uns 200 m del nucli vell. Els carrers principals, a part la Plaça Major, són el Carrer Major, el dels Dolors, el de Sant Joan, el del Bonaire, el de Vista Alegre i el de l'Onze de Setembre. D'altra banda, el 1991 la Generalitat declarà conjunt històrico-artístic el nucli antic d'Arnes, el qual comprèn una vintena de cases particulars.

La casa de la vila és una magnífica construcció renaixentista, amb arcades de mig punt a la planta i uns bells fines-trals, amb ornamentació classicitzant, al primer pis. Bastida amb carreus escai-rats, després d'unes cornises sobre les finestres esmentades s'alça un darrer pis amb finestres de mig punt molt segui-des. L'església parroquial de Santa Magdalena fou construïda el 1693. Consta de tres naus, té també capelles laterals i un campanar de torre. Prop seu hi ha les restes de l'antiga església par-roquial gòtica, segurament de la prime-ria del segle XIV.

A més d'aquests edificis públics, són de rellevant importància els privats de Santa Pau, la Casa Pinyol i la Casa dels Metges. Té molt de caràcter la plaça de la Bassa, avui de Catalunya, on es recollen les aigües pluvials i que es va haver de tapar quan s'engrandí el nucli urbà.

El topònim d'Arnes sembla que vingue de l'època posterior a la conquesta cristiana i que significa "ar-na" o "rusc". Encara avui l'explotació apícola és una activitat complementària de la pagesia.

VALL-DE-ROURES

El municipi de Vall-de-roures, cap de la comarca del Matarranya, és al mateix temps el més poblat de la rodalia i el de major extensió. El seu terme, de 123,84 km², limita al sud amb Beseit; a l'est i al nord-est amb Cretes, segons la carena dels tossals que separen les conques del Matarranya i del riu d'Algars; al nord-oest amb la Torre del Comte; a l'oest, el Matarranya i el seu afluent el Tastavins assenyalen els límits amb la Freixneda i la Portellada, i el massís que hi ha entre el barranc de Sant Pere Màrtir i el barranc de la Conjunteria marca la divisòria amb Fondespatla fins a la capçalera del pantà de la Pena. En aquest punt el terme de Vall-de-roures té afegida una franja, en sentit nord-sud, de prop de 10 km de llargada, que comprèn tota la conca del riu de la Pena i limita a llevant amb Beseit i a ponent amb Pena-roja.

El límit meridional és al tossal del Rei, de 1356 m, on termeneja amb la Pobla de Benifassà (Baix Maestrat) i la Sénia (Montsià). Aquesta franja, on es troba l'ermita de Sant Miquel, és anomenada la partida d'Espinalvà. Eren terres assignades a l'ermita.

El territori de Vall-de-roures comprèn tota la part de la vall del Matarranya que és entre el congost del Pont Nou, situat a l'antic camí de Beseit, fins aigües avall de l'aiguabarreig amb el Tastavins. Abraça també els vessants de la dreta del sector més baix d'aquest riu, amb la vall afluent del barranc de la Conjunteria, i la capçalera de les valls de la Viguera i de la Canaleta, que drenen el terme de la Torre del Comte abans d'unir-se amb les aigües del Matarranya.

El sector més muntanyós del terme és, tanmateix, el meridional, on s'alcen els relleus de la Moleta (819 m), la serra del Pantà (1081 m), la moleta del Gollo (1188 m), la mola de la Serreta (1200 m) i el tossal del Rei, abans esmentat, límit dels antics regnes de València i d'Aragó, i del Principat de Catalunya. Entre el riu de la Pena i el Matarranya, al límit amb Beseit, hi ha la serra del Periganyol, de 1033 m d'altitud, on a la banda de ponent s'aixeca un massís rocós, d'uns 250 m de llargada, 90 d'amplada i 30 d'alçada, anomenat la Caixa, a causa de la seva forma, el qual donà nom a tota la primitiva rodalia de Vall-de-roures. A la dreta del Matarranya, al punt on entra al terme, es troba el puig d'en Querol, de 786 m d'altitud.

La vila de Vall-de-roures és situada a 510 m d'altitud, a les vores del Matarranya. El nucli primitiu, a la dreta del riu, s'assenta als vessants de migdia d'un turó que presideix la vall. A la riba oposada s'ha format darrerament una barriada moderna i industrial en plena expansió. La part antiga, constituïda per carrers estrets i costeruts, conté importants casalicis gòtics i renaixentistes. El Carrer Major (actualment subdividit entre els carrers de la Pau i de Santiago Hernández), paral·lel al riu, és l'únic recte i planer; cobreix un canal, bastit l'any 1892, que forneix d'aigua la vila i els rentadors situats en un cobert que mira al riu.

Joan I, des de Girona, lliurà un document, l'any 1390, autoritzant l'arquebisbe de Saragossa García

Fernández de Heredia a imposar un tribut a Vall-de-roures, durant deu anys, amb la finalitat de subvenir a les despeses de fortificar i emmurallar el nucli urbà. El 1398, Martí I de Catalunya-Aragó confirmà el decret del seu antecessor. Del recinte clos queden drets el portal de Bergós, situat al capdamunt de la vila, a la banda de ponent, des d'on arrenca un sector de l'antiga murada, i el portal fortificat de Sant Roc, obert a la Plaça d'Espanya, de cara a la riba dreta del Matarranya. Del portal de Sant Roc arrenca un pont medieval de dos pendents, amb quatre arcades ogivals, bastit amb carreus. Als costats del portal, al pont, hi ha dos lleons esculpits, procedents del castell. Tant aquest pont com una part de la muralla foren restaurats durant els anys vuitanta.

El castell de Vall-de-roures fou declarat monument nacional el 3 de juny de 1931. L'origen de l'edifici és a l'època musulmana; i fou refet per ordre d'Alfons I a partir del 1167. L'edificació actual, però, és deguda principalment a l'arquebisbe García Fernández de Heredia el qual, vers el 1385, manà la construcció del mur que cenyia la fortalesa. El prelat barceloní Francesc Climent, successor d'Heredia a la seu de Saragossa, prosseguí les obres. Entre el 1431 i el 1456 prosseguiren les obres de reconstrucció a càrrec de l'arquebisbe Dalmau de Mur i de

Cervelló. Aquest prelat percebia la quarta part de totes les collites del terme i obligà tots els pobles dependents de Vall-de-roures a anar a moldre les olives al molí de la vila a fi de cobrar-ne el delme. El 1532 l'arquebisbe Fadrique de Portugal féu que els arquitectes Joan de la Mira i Joan Galí visuressin el castell. Renuncià, però, a continuar les obres a causa de llur elevat cost. L'arquebisbe de Saragossa Ferran d'Aragó, nét del rei Ferran II el Catòlic, reconstruí part del castell i bastí un molí draper a la riba del Matarranya. En les malvestats hagudes durant la guerra de Successió la fortalesa fou parcialment destruïda.

Actualment l'edifici conserva drets els murs, les torres, les voltes que sostenien els sostres i part de la murada. El castell és un edifici de planta irregular, ocupa una superfície d'uns 1300 m² i té al mig un gran pati d'armes. Pertany al gènere dels castells palaus gòtics, dotats de grans finestres, bastits amb finalitat principalment residencial. A la porta, situada en un extrem de la façana sud, i a les finestres de la primera planta figuren els escuts d'armes de l'arquebisbe Heredia. Cal fer esment de la sala de corts, al primer pis, amb tres grans finestres triforats oberts a la façana principal i tres importants escalfapanxes. Era coberta per un sostre de fusta suportat per grans arcades. En aquesta dependència se celebrà la cort convocada el 20 d'octubre de 1429 pel rei Alfons IV. El castell es comunica amb l'església mitjançant un pas elevat, bastit damunt el mur que cenyia el clos exterior per la banda de tramuntana. Hi ha llegendes que parlen de l'existència d'un passadís subterrani que des de la fortalesa anava a sortir a les vores del riu.

L'església parroquial de Santa Maria la Major, d'estil gòtic de mitjan segle XV, és al capdamunt de la vila, adossada a la murada de llevant del castell. És un temple d'una sola nau, amb capelles laterals i absis poligonal. A l'interior, a la banda de l'evangeli, hi ha una tribuna lateral des d'on els estadants del castell podien oir missa. És notable el portal, lateral, amb brancals i arquivoltes i dues parelles d'estàtues a cada banda. Damunt hi ha una gran rosassa. L'altar major era presidit per un retaule, encarregat el març del 1545 a l'escultor Jeroni Vallejo per Ferran d'Aragó, amb motiu d'una visita que féu a la vila. Una Verge amb el Nen, daurada i argentada, de grans dimensions, era al bell mig del retaule. A l'esquerra de l'altar hi havia un sepulcre de pedra tallada corresponent, segons Vidiella, a Fortún de Vergua. El 1936 tot fou cremat. El 1655 l'arquebisbe Juan Cebrián convocà a l'església i castell

de Vall-de-roures un sínode episcopal que durà prop de tres mesos i fou l'últim que se celebrà a la vila. La part posterior de l'església caigué al començament del darrer quart del segle XIX, a resultes dels danys que l'edifici havia sofert en les guerres passades. Un mur, on queden restes d'una portalada gòtica tardana, tanca la part posterior del temple, avui més curt que no ho era originàriament.

La casa de la vila de Vall-de-roures, a la Plaça Major, és un notable edifici de tres plantes d'estil renaixentista, acabat l'any 1599. Als baixos hi ha un porxo amb arcades de mig punt. Al portal d'accés i a la façana figuren els escuts de la vila. Aquest edifici fou reproduït com a casa comunal del Poble Espanyol de Barcelona, l'any 1929, amb motiu de l'Exposició Internacional.

Al costat de la casa de la vila, separat pel carreró que mena al portal de Sant Roc, hi ha un notable edifici amb elements gòtics, avui destinat a hostel, que segons la tradició servia de residència als jutges i notaris de la vila.

Un gran casalici gòtic amb elements renaixentistes, anomenat el Palau, és prop de l'església. Era propietat de l'arquebisbat i era el lloc on es pagaven els delmes i les primícies. A la porta figura l'escut del prelat Fernández de Heredia.

BIBLIOGRAFIA

- ** Mapa Estels del Sud. La trevessa dewl massís dels Ports (1:25.000) Editorial Piolet.
- ** <http://www.portsnaturals.com/>
- ** <http://www.tecnocat.com/loport/>
- ** <http://www.portalmatarranya.es/>
- ** <http://hortadesantjoan.cat/>
- ** <http://www.arnes.altanet.org/>

Agustí Poch. Novembre 2007

